

EGY HATÁROK NÉLKÜLI VILÁG HATÁRAI¹ – NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A „HATÁROK, MIGRÁCIÓ ÉS HONTALANSÁG” FŐTÉMÁHOZ

(The Borders of a Borderless World – Some Comments on
Theme “Borders, Migration and Displacement”)

ULRICH BEST

Anke Strueverrel együtt koordináltuk a 3. Nemzetközi Kritikai Geográfiai Konferencia határokról, migrációról és hontalanságról tartott szekcióit. Miután megneveztük a vezértémát, és közzétettük az erre toborzó konferencia-felhívásunkat, igen sok visszajelzést kaptunk. Csaknem ötvenen jelezték, hogy részt kívánnak venni a téma megvitatásában. Bár az volt a szándékunk, hogy a konferenciának e témáját se hagyományos szekciókban vitassuk meg, úgy tűnt, hogy igény van tanulmányokra épülő előadásokra is. Az eredmény 9 szekció lett: voltak hagyományos szekciók, nyilvános viták és – egy esetben – filmvetítés is.

A főtéma megvitatása a „Mozgásban lévő populációk” c. témáról szóló szekcióval kezdődött, amelyben a román európai, a nigériaiak irországi vándorlásáról és az Egyesült Királyságot Franciaországgal összekötő Csalagúttal történő kirekesztés politikájáról volt szó. Az előadásokat követő beszélgetésekben a következő kérdések fogalmazódtak meg: Hogyan használható a „fajgyűlölet” szó? Politikailag helyénvaló-e az EU bevándorlás-politikáját rasszistának bélyegezni? Vagy elrettentene a dialógus iránt érdeklődő kritikus hangokat? Túlságosan polarizál? A szekciót – stílszerűen – kerekasztal-megbeszélés követte az aktivizmus és a tudományos élet kérdéséről a migráció problémájával összefüggésben. Két előadó megtette észrevételét, s a többi résztvevő bekapcsolódott a beszélgetésbe. Összehasonlították tapasztalataikat, és megvitaták, hogyan kapcsolják össze tudományos munkásságukat aktivista elkötelezettségükkel.

A következő nap a 2001. szeptember 11-ét követően kialakult új politikai konstellációról szóló panelvitával kezdődött. Rövid megállapítások hangzottak el a támadások térképészeti ábrázolásairól, a támadást követő német jobboldali politikáról és a nemzetközi geopolitikákról, amelyek az Afganisztán elleni amerikai támadáshoz vezettek. A nap második szekciója – az „Európa geopolitikái” főtémával közös szervezésben – az európai regionális ideológiák megjelenésére összpontosított. Viták folytak a romániai, magyarországi, lengyelországi és az EU-s regionalizmusról.

A következő nap első szekciója a kirekesztés és befogadás nemzeti politikáival foglalkozott. Előadások hangzottak el a mobil és „más” emberek kanadai, spanyolországi, németországi, egyesült királyságbeli és romániai befogadásáról és kizárásá-

ról. Élénk vita bontakozott ki a „kisebbségek” kormányok általi „megformálásának” kérdéséről és a tudományos élet gyakorlatáról ebben a kérdésben. Az „integráció” is olyan fogalom, amely kritikai vita tárgya volt; olyan fogalom, amelyet a népesség szabványosítására és az „integráció” meghatározására használnak. Ezt a szekciót a globális gazdaságokról, a migrációkról és a határok kiépítéséről szóló szekció követte, amely a mozgásban lévő populációkról szóló szekció „ellenpontja” volt, s kereste a munkások és a menekültek mozgalmának „ellenkező” oldalát. Az előadások az alkalmazkodni tudó globális elittről, a globális igazságosság normatív megalapozásáról, az EU bevándorlás-politikájáról és a flexibilis globális kapitalizmus határpolitikáiról szóltak.

Az utolsó nap filmvetítéssel kezdődött, amely a németországi Brémában lezajlott deportálás elleni kampányt mutatta be. A következő szekció a kormányzás és a regionális geopolitika kérdésre koncentrált. Esettanulmányok szóltak az „Indonézia–Malajzia–Szingapúr Növekedési Háromszögről”, „Brit India” kiválásáról, illetve Kína és Tajvan határregió-politikájáról. Az utolsó szekció nyilvános fórum formájában, mintegy összefoglalásként zajlott le. Az egyik kérdés az volt, van-e pozitív megközelítése a határkérdésnek a határok politikai és gazdasági kialakításának kritikai megkérdőjelezésével szemben.

Ami a vitákat illeti, nagy benyomást tett rám, hogy volt egy központi téma, amelyről a legtöbb előadó, illetve hozzászóló véleményt nyilvánított. Akár a kultúrpolitikák kritikája, akár az egyéni migrációval kapcsolatos döntések vagy a globális migráció és határrendszerek elemzése került terítékre, szinte minden hozzászólást politikai és gazdasági érvek támasztottak alá. Legtöbbjüket a „neoliberális” helyzet – a határok nélküli tőke; a munkásoknak a földrajzi marginalizáció és a befogadás/kirekesztés rendszere révén történő kizsákmányolása; az emberek szabványosítása etnopolitikával, nacionalista és regionális diskurzussal – kritikájaként lehetett értelmezni. A nemzetközi példák együttesen erőteljes kiállássá formálódtak a kötelezettségvállalás mellett, az aktivizmusról szóló viták pedig szilárd alapot kölcsönöztek ennek.

Ez a vita valóban figyelmen kívül hagy néhány kérdést, amelyet a határok kiépítése bírálatával kapcsolatban kell feltenni. Igen, a határokat a globális kapitalizmus eszközeként építik ki, de hogyan tudja átlépni őket a kulturális gyakorlat? Vagy nem tudja? A határokról és a migrációról folytatott újabb beszélgetések nagy fontosságot tulajdonítottak a posztkoloniális tapasztalatoknak, a kulturális értelmezéseknek, a hibriditás és az összetalálkozások koncepcióinak. Bár a záró szekció foglalkozott a határok és a migráció kérdésének ezzel a megközelítésével, teljes mélységében nem került megvitatásra. A „két megközelítésről” szóló vita további megbeszélés fontos témája lehet.

A szervező szemszögéből másként festenek a dolgok. A szekciók némelyike stílusában nem volt annyira konveciómentes, mint lehetett volna. További kritika: úgy éreztem, hogy nagyobb jelentőséget lehetett volna tulajdonítani a konferencia helyszínének. A kelet-európai kritikai geográfusok bevonása lehetett volna erőteljesebb – nem jöttek el sokan. A közülük jelenlévők előadásainak/hozzászólásainak néme-

lyike pedig furcsán „kilógott a sorból” – nem illeszkedett bele a Nyugat-Európában és Amerikában „kritikai geográfiának” tekintett közegbe (bár ugyanezt el lehetett mondani néhány „nyugati” hozzászólásról is). Ha a földrajzi helyszínnel való találkozás elszalasztott, a helyi szervezőkkel való találkozás megragadott lehetőség volt, amely megmutatta a konferenciában rejlő erőt. Ez még jobban működhetett volna, ha a konferencia jobban beágyazódott volna a városba. Nem volt jelen a „nyilvánosság”, ám azok a nem-geográfusok, akik ott voltak, érzékelték a különbséget. Az ő perspektívájuk azok perspektívája volt, akik berendezték a termeket, segítettek útbaigazítani a résztvevőket, hogy megtalálják a megfelelő szekciókat, és segítettek lebonyolítani a konferenciát. Érdekesnek találtam, ahogyan egyesek közülük csodálkozásuknak adtak hangot, mondván, milyen furcsa ez a konferencia, milyen furcsák vagyunk mi, „tudósok” mindannyian. Ha a tudományos viták rájuk gyakorolt hatása korlátozott volt is, a kulturális befolyás annál jelentősebb. Volt egy nagyon is határozott „mi”, ebben a hatásban. [Mi] nem voltunk formálisak! Nem kellett bennünket előkelő címünkön szólítani! [Mi] barátságosak voltunk! Informális öltözék! Tánc! (Nos, nem sok, persze. De megpróbáltuk.)

További észrevételem a konferenciával kapcsolatban a geográfiában tapasztalható „angol–amerikai” hegemonia problémájához kapcsolódik. A konferencia egészét tekintve, számos, az angolt mint „egyetemes és birodalmi” nyelvet bíráló szekció foglalkozott ezzel a témával. Szó esett a publikálás rendszeréről és az „angol–amerikai” kritikai geográfia mint irányadó diskurzus szerepéről, továbbá a „más” geográfiákról mint algeográfiaokról. A nyelvek problematikája és a kritikai geográfia sokszínűsége természetesen fontos. Azonban megjelenni látszott az „európai” lét koncepciója is mint az „angol–amerikai” ellentéte. Amikor bekapcsolódtam ebbe a vitába, azt az álláspontot képviseltem, hogy igen problematikusnak találnám, ha EU-s európaiak marginalizált vagy kirekesztett pozícióba helyeznék magukat csak azért, mert „európaiak”. Ezek az emberek fontos pozíciókat töltenek be, a világ leggazdagabb országaiból valók, még ha a hely [ahol élnek] perifériális is EU-n belüli elhelyezkedése szempontjából. A centrumok és perifériák kérdése ennél azonban sokkal bonyolultabb. Ezért én erősen bírálnám az „európai” (nem angol–amerikai) mint a kritika szempontjából valamiképpen kivételezett pozíció konstruálására tett kísérletet. „Európainak” lenni nem jelent „lényeges kívülállót”. Én magam úgy szólok mint olyasvalaki, aki az Egyesült Királyságban dolgozik, 25 évig élt Németországban, Lengyelországban pedig majdnem addig, mint az Egyesült Királyságban (ám még mindig nem elég sokáig). Számomra „európainak” lenni mindenekelőtt annyit tesz, hogy kritikusan szemlélem az EU-ban játszódó folyamatokat, hogy kritikusan szemlélek minden identitáspolitikát, amely ezt a címkét használja. A „nem angol–amerikai” geográfiákat tekintve, úgy vélem, maga a konferencia jelentős megállapításokat tett. Ha voltak olyanok a konferencián, akik nem voltak tudatában annak, hogy vannak „más” kritikai geográfiák, most már bizonyára tudják. A vitáknak fontos szerepe volt ebben. Hiszem, hogy az elkövetkezendő konferenciák is hozzájárulnak majd a különféle kritikai geográfiák kölcsönhatásához.

Végezetül: lehet, hogy e kritikák némelyike kevésbé jelentős. A konferencia – formáját tekintve – lehetett volna kevésbé konvencionális, s magamat hibáztatom, amiért nem folytam bele jobban a nem tradicionális tevékenységekbe. Lehetett volna több eszmecsere a kelet-európai kritikai geográfusokkal. Több aktivista és nem-tudós is részt vehetett volna. A konferencia nagyobb figyelmet kaphatott volna Békéscsabán. Azonban, azok közül, akikkel beszéltem, a legtöbbben elismerésüknek adtak hangot a konferenciával kapcsolatban, amely alternatív álláspontok, szabad viták és új kritikai megközelítések tere is volt. Mindez nagyszerű, s ez örömmel tölt el. Nagy várakozással tekintek a következő nemzetközi kritikai földrajzi konferencia elé.

¹ A cím *Matt Sparke* előadására utal. Köszönettel tartozom *Anke Struevernek* és *Bernd Belinának* ezen írással kapcsolatos észrevételeikért.

Fordította: Miskolczi Lászlóné – Timár Judit